

Татарин Н.Б.,кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри державних та місцевих фінансів,
*Львівський національний університет імені Івана Франка***Михалюк О.В.,**магістр,
*Львівський національний університет імені Івана Франка***БЮДЖЕТНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ШЛЯХ ДО ЗМІЦНЕННЯ
ФІНАНСОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

Татарин Н.Б., Михалюк О.В. Бюджетна децентралізація як шлях до зміцнення фінансової самостійності місцевого самоврядування. У статті розглянуто місцеві бюджети як основний фактор, який впливає на соціальний та економічний розвиток регіонів, тому від стану місцевих бюджетів на пряму залежить економічна самостійність місцевих органів самоврядування та активність господарської діяльності. Також висвітлено проблему забезпечення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування, що є особливо актуальною сьогодні, коли Україна стала на шлях до децентралізації.

Ключові слова: місцевий бюджет, доходи, видатки, кошти місцевих бюджетів, територіальна громада.

Татарын Н.Б., Мыхалюк О.В. Бюджетная децентрализация как путь к укреплению финансовой самостоятельности местного самоуправления. В статье рассмотрены местные бюджеты как основной фактор, который влияет на социальное и экономическое развитие регионов, поэтому от состояния местных бюджетов напрямую зависит экономическая самостоятельность местных органов самоуправления и активность хозяйственной деятельности. Также освещена проблема обеспечения финансовой самостоятельности органов местного самоуправления, особенно актуальная сегодня, когда Украина стала на путь децентрализации.

Ключевые слова: местный бюджет, доходы, расходы, средства местных бюджетов, территориальная община.

Tataryn N.B., Myhaljuk O.V. Budget decentralization as ways to strengthen local government financial locality. In the article, local budgets are considered as the main factor influencing the social and economic development of the regions; therefore, the economic independence of local self-government bodies and the activity of economic activity depend directly on the state of local budgets. Also, the problem of ensuring the financial autonomy of local self-government bodies is highlighted, which is especially relevant today when Ukraine started to decentralize.

Key words: local budget, incomes, expenditures, funds of local budgets, territorial community.

Постановка проблеми. Важливою передумовою побудови демократичної держави є фінансова незалежність органів місцевого самоврядування, оскільки розв'язання більшості фінансових питань саме на місцевому рівні є основою вирішення загальнодержавних соціально-економічних і політичних проблем у державі. Подальша реалізація реформи бюджетної децентралізації та забезпечення ефективності механізму бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку потребує розширення прав місцевих органів влади, зміцнення їх бюджетної самостійності та визначення відповідальності. Отже, фінансова незалежність органів місцевого самоврядування є важливою умовою формування високого рівня соціально-економічного розвитку територіальних громад та демократії в Україні загалом. Ефективним способом досягнення цієї незалежності, виправданим досвідом країн ЄС та США, є децентралізація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідимо поняття бюджетної децентралізації більш детально, оскільки саме вона є наріжним каменем вирішення питання забезпечення фінансової самостійності місцевих бюджетів. Визначенням терміна «бюджетна децентралізація», а також аналізом проведення реформи бюджетної децентралізації в Україні займалися і продо-

вжують займатися такі науковці, як Я. Арабчук, Ю. Глуценко, Л. Фурдичко, І. Устинова, М. Трещов, М. Бурак, Х. Патицька, О. Яфінович, Т. Сумська, Н. Булеца, О. Пелехата, С. Чолач, І. Патока, І. Луніна, С. Осипенко, С. Михайленко, О. Матвеева, Т. Таукешева, І. Гнидюк, О. Дем'янчук, Ю. Субботович та інші.

Формулювання цілей статті. Місцеві бюджети мають незамінну вагу для будь-якої країни. Практично всі заходи держави, які стосуються інтересів населення, проводяться за рахунок коштів місцевих бюджетів. Вони фінансують заходи в галузі освіти, охорони здоров'я, соціального захисту тощо. Місцеві бюджети є основною фінансовою базою місцевих органів влади та економічним чинником підвищення ефективності виробництва, освоєння нових видів продукції, раціонального використання природних, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Місцеві бюджети займають одне із центральних місць в економічній системі кожної країни, оскільки в них зосереджується значна частина державних фінансових ресурсів, а також є найбільш чисельною ланкою бюджетної системи країни [1]. Від стану місцевих бюджетів безпосередньо залежать такі процеси, як перерозподіл валового внутрішнього продукту, фінансування державних видат-

ків. Саме вони є фінансовим джерелом задоволення різноманітних потреб населення, визначають стан та якість надання державних послуг.

Місцеві бюджети є основним фактором, який впливає на соціальний та економічний розвиток регіонів. Тому від стану місцевих бюджетів напряму залежить економічна самостійність місцевих органів самоврядування, активність господарської діяльності, розвиток інфраструктури підвідомчих територій, рівень економічного потенціалу регіону. Таким чином, місцеві бюджети – це основна фінансова база діяльності органів місцевого самоврядування, яка має документально-правовий характер і формується в результаті економічних відносин місцевих органів з населенням, бізнес-структурами та фінансовими органами різних рівнів з метою фінансування заходів соціального та економічного розвитку відповідної територіальної громади [3].

У зв'язку з цим потрібно запровадити нові механізми міжбюджетних відносин, які би передбачали поступове вирівнювання забезпеченості адміністративно-територіальних одиниць бюджетними коштами за одночасного створення стимулів для місцевих органів влади і самоврядування до раціоналізації показників місцевих бюджетів та нарощування їх дохідної бази. Пріоритетним напрямом бюджетної політики має стати впорядкування відносин між місцевими бюджетами шляхом чіткого розмежування повноважень між місцевими органами виконавчої влади, обласними та районними органами місцевого самоврядування територіальних громад щодо формування бюджетів [2]. Також необхідно стимулювати систему солідарного фінансування спільної власності територіальних громад.

Під балансуванням місцевих бюджетів слід розуміти процес їх фінансового вирівнювання шляхом усунення невідповідності між обсягами фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування й обсягами завдань та обов'язків, які на них покладаються (вертикальних фінансових дисбалансів), а також невідповідності між обсягами фінансових ресурсів територіальних одиниць, які мають однакові обсяги завдань (горизонтальних фінансових дисбалансів) з метою формування достатніх фінансових ресурсів для надання державних і громадських послуг в обсягах, що надаються територіальними одиницями відповідно до певних стандартів.

Підходячи до аналізу сутності поняття децентралізації, провідні вітчизняні та зарубіжні науковці розрізняють такі її види, як:

- політична (делегування політичної влади на місця);
- адміністративна (передача певних управлінських функцій місцевим органам влади);
- ринкова (приватизація державних функцій та бізнесу);
- бюджетна (полягає в розподілі функцій, фінансових ресурсів та відповідальності за їх використання між центром та органами місцевого самоврядування) [5, с. 68].

Результати проведеної оцінки фінансової самостійності місцевих бюджетів України показали низький рівень забезпеченості власними ресурсами місцевих органів влади, значну трансфертну залежність та подальше її зростання навіть після проведення

бюджетної реформи. Тому наявна бюджетна ситуація в країні потребує подальшого розширення та оптимізації дохідної бази місцевих бюджетів та впровадження передових заходів бюджетної децентралізації.

Впровадження регіональних фондів розвитку у бюджетну систему України повинно якісно покращити фінансовий стан регіонів та забезпечити їх самостійність і самодостатність.

На основі зарубіжного досвіду проведення децентралізації сформовані такі рекомендації для України:

1) для уникнення диспропорцій в економічному розвитку регіонів процес упровадження децентралізації потрібно супроводжувати додатковою фінансово-інституційною підтримкою для територій із порівняно низьким економічним розвитком;

2) законодавче закріплення межі фінансової автономії місцевих бюджетів, нижче якої фінансова автономія опускатися не може;

3) запровадити формульний розрахунок перерозподілу національних податків, закріплених за місцевими бюджетами;

4) необхідно запровадити максимальний рівень прозорості використання бюджетних коштів органами місцевого самоврядування тощо.

Можна виділити такі позитивні сторони впровадження бюджетної децентралізації, як:

- фінансова самостійність територіальних громад у забезпеченні своїх жителів суспільними благами;
- створення умов для кращого забезпечення потреб місцевого населення за рахунок його безпосередньої взаємодії з органами місцевого самоврядування;
- зростання відповідальності місцевих органів влади перед населенням відповідних адміністративно-територіальних одиниць;
- наявність реальної зацікавленості у результатах вирішення проблем місцевого населення;
- формування конкурентного середовища між різними територіальними громадами;
- формування ефективної системи вирівнювання з метою стимулювання розвитку територій;
- зростання компетенції та кваліфікації місцевих органів влади у процесі вирішення поточних і стратегічних завдань на місцевому рівні;
- динамічність системи, здатність до експериментування та інновацій у наданні державних послуг;
- сприяння підтримці підприємницької активності та зростанню інвестиційних можливостей місцевих органів влади;
- врівноваження владних повноважень на різних рівнях управління [8].

Внівши зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України у кінці 2014 року, Україна фактично зробила перший крок до бюджетної децентралізації. Ці зміни покликані зміцнити матеріальну та фінансову основи місцевого самоврядування, підвищити спроможність територіальних громад через механізм переходу їх бюджетів на прямі міжбюджетні відносини з Державним бюджетом (до цього прямі відносини мали лише регіони, райони і міста обласного значення).

Відповідно до ст. 64, ст. 69 п. 1 та ст. 71 Бюджетного кодексу розширено джерела наповнення місцевих бюджетів за рахунок:

- 1) встановлення нових нормативів відрахувань податку на доходи фізичних осіб (бюджети

міст обласного значення та районів – 60%, обласні бюджети – 15%);

2) збільшення екологічного податку з 35% до 80% (у тому числі до обласних бюджетів – 55%; сільських, селищних, міських бюджетів – 25%);

3) запровадження акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів за ставкою 5%;

4) отримання 100% єдиного податку;

5) отримання 100% податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності;

6) розширення бази оподаткування податку на нерухомість шляхом включення до оподаткування цим податком комерційного (нежитлового) майна та автомобілів з великим об'ємом двигуна;

7) передачі з державного бюджету місцевим 100% плати за надання адміністративних послуг, 100% державного мита, 10% податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки;

8) інше [4].

У результаті змін до Бюджетного кодексу України змінився порядок перерахування міжбюджетних трансфертів. Тепер міжбюджетні трансферти поділяються на:

- базову дотацію (трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності території);

- субвенції (освітня; медична; на підготовку робітничих кадрів; на забезпечення медичних заходів окремих державних програм);

- реверсну дотацію (кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності території);

- додаткові дотації [6, с. 40].

З районного рівня бюджетів після передачі повноважень об'єднаним громадам будуть надаватися послуги медицини другого рівня та проводитися видатки на заходи загальнорайонного значення, обласний бюджет буде фінансувати освіту (на утримання шкіл-інтернатів та вузів), підготовку кадрів та медичну галузь (спеціалізовані заклади). Ці видатки також проводяться за рахунок субвенцій з Державного бюджету та доходів, які закріплені Кодексом.

Однією з важливих змін до Бюджетного кодексу України стала зміна, що передбачає можливість зберігати зекономлені кошти на кінець звітного періоду на рахунках органів місцевого самоврядування і використовувати їх наступного року [4].

Таким чином, місцеві чиновники отримали мотивацію заощаджувати. Раніше будь-що необхідно було використати і списати кошти з рахунків до кінця року, а тепер така практика повинна відійти в минуле. Ще однією важливою новацією є можливість розміщувати тимчасово вільні кошти спеціального фонду місцевих бюджетів у комерційних банках. З одного боку, це вирішує проблему затримки виплат з казначейства, з іншого – позбавляє можливості місцеву владу отримувати безвідсоткові кредити на покриття тимчасових касових розривів у місцевих бюджетах [7].

В Україні процес фіскальної децентралізації відбувається досить активно, послідовно, з досить повним нормативним законодавчим розробленням цього процесу, що є позитивним кроком України в історичному розвитку як місцевості, так і держави. Бюджетна

децентралізація дозволяє збалансувати механізми надання суспільних послуг із потребами та уподобаннями місцевих громад та жителів, підвищує рівень відповідальності місцевих органів за виконання відповідних функцій та ступінь ефективності діяльності державного сектору загалом через запровадження елементів конкуренції. Головне завдання, яке має вирішити бюджетна децентралізація, – це пошук достатніх обсягів фінансових ресурсів, які би повною мірою забезпечили фінансову незалежність місцевих бюджетів бюджетної системи України. Фінансова база місцевих бюджетів повинна забезпечувати виконання повноважень органів місцевої влади щодо виконання ними всіх завдань і програм розвитку регіону.

Висновки. Отже, місцеві бюджети є основною фінансовою базою органів місцевого самоврядування, від стану якої залежить соціально-економічний розвиток територій, добробут населення та економічна стабільність в Україні загалом. Важливою умовою для належного виконання владних функцій органами місцевого самоврядування є забезпечення їх фінансової самостійності, під якою розуміємо здатність місцевих органів влади формувати достатні джерела фінансових ресурсів з можливістю вільно ними розпоряджатися щодо виконання своїх повноважень та вирішення проблем місцевого населення.

Для забезпечення принципу самостійності місцевих бюджетів і надання фінансової незалежності органам місцевого самоврядування під час виконання покладених на них функцій значна увага повинна приділятися вдосконаленню механізмів балансування місцевих бюджетів. Під балансуванням місцевих бюджетів розуміють фінансове вирівнювання з метою усунення вертикальних і горизонтальних фінансових дисбалансів місцевих бюджетів.

Повноцінне впровадження децентралізаційних реформ повинно створити умови для кращого забезпечення потреб місцевого населення за рахунок його безпосередньої взаємодії з органами місцевого самоврядування; підвищити зацікавленість у результаті та відповідальність місцевих органів влади перед громадою і, що важливо, забезпечити їх фінансову незалежність.

Проблема забезпечення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування особливо актуальна сьогодні, коли Україна стала на шлях децентралізації. Як показує позитивний зарубіжний досвід, саме завдяки децентралізації, як владній, так і бюджетній, можливо досягти високого соціально-економічного розвитку територій та макроекономічної стабільності.

Повноцінне впровадження децентралізаційних реформ повинно створити умови для кращого забезпечення потреб місцевого населення за рахунок його безпосередньої взаємодії з органами місцевого самоврядування; підвищити зацікавленість у результаті та відповідальність місцевих органів влади перед громадою і, що важливо, забезпечити їх фінансову незалежність.

Найвагомішим фондом фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування є доходи місцевих бюджетів. Саме від їх розміру, складу та структури безпосередньо залежить економічна самостійність та самодостатність територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Закон України Про місцеве самоврядування в Україні від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vr>
2. Павлюк К. В. Формування доходів місцевих бюджетів // Фінанси України. 2006. № 4. С. 24–37.
3. Клець Л.Є. Система кількісних показників фінансової автономії місцевих органів влади / Л.Є. Клець // Вісник Донецького інституту економіки та господарського права. 2009. № 1. С. 46–57.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
5. Патицька Х.О. Фінансова децентралізація як основа формування самодостатніх територіальних громад / Х.О. Патицька // Економічні науки. 2015. № 12. 6 с. / URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4412&p=1>
6. Фурдичко Л.Є. Децентралізація: фінансова незалежність місцевих бюджетів України / Л.Є. Фурдичко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2015. № 5. С. 39–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_5_11
7. Бюджет місцевої ради в умовах децентралізації / Центр політичних студій та аналітики / URL: <http://www.cpsa.org.ua/novyny/byudzheth-mistsevoi-rady-v-umovah-detsentralizatsiji/>
8. Татарин Н.Б., Войтович В.В. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування / Татарин Н.Б., Войтович В.В. // Наукове періодичне видання «Науковий вісник Ужгородського національного університету». Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство», 2017. Випуск 11. С. 159–163.

УДК 336.14:334.012.64(477)

Ярема Я.Р.,

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри державних та місцевих фінансів,
Львівський національний університет імені Івана Франка

Кісіль В.Р.,

магістр,
Львівський національний університет імені Івана Франка

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВІ ВАЖЕЛІ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

Ярема Я.Р., Кісіль В.Р. Бюджетно-податкові важелі стимулювання розвитку підприємницького сектору в Україні. У статті досліджено бюджетно-податкові важелі стимулювання розвитку підприємницького сектору в Україні. За результатами дослідження обґрунтовано необхідність та основні напрями підвищення ефективності інструментів бюджетно-податкової політики в Україні.

Ключові слова: бюджетне регулювання, податкові важелі, податкові ставки, податкові пільги, бюджетні видатки.

Ярэма Я.Р., Кисиль В.Р. Бюджетно-налоговые рычаги стимулирования развития предпринимательского сектора в Украине. В статье исследованы бюджетно-налоговые рычаги стимулирования развития предпринимательского сектора в Украине. По результатам исследования обоснована необходимость и основные направления повышения эффективности инструментов бюджетно-налоговой политики в Украине.

Ключевые слова: бюджетное регулирование, налоговые рычаги, налоговые ставки, налоговые льготы, бюджетные расходы.

Yarema Y.R., Kisil V.R. Budgetary and tax levers of stimulating the development of the entrepreneurial sector in Ukraine. The article analyzes fiscal and tax levers of stimulating the development of the entrepreneurial sector in Ukraine. According to the results of the research, the necessity and the main directions of increasing the efficiency of fiscal policy instruments in Ukraine were substantiated.

Key words: budget regulation, tax levers, tax rates, tax privileges, budget expenditures.

Постановка проблеми. Бюджетне регулювання та податкові важелі є вагомими чинниками конкурентоспроможного розвитку різних видів та галузей господарської діяльності. Їхній сукупний взаємоузгоджений вплив забезпечує ефективне функціонування пріоритетних галузей економіки, розвиток соціальної інфраструктури, виконання функцій соціального захисту населення та активізацію підприємництва. Важливу

роль у забезпеченні розвитку суб'єктів підприємництва як рушійної сили економічних перетворень та бюджетотутворюючого складника відіграють бюджетно-податкові важелі стимулювання, що й зумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема, пов'язаним із застосуванням бюджетно-податкових важелів та механізмів податкового регулю-